

شیوه یادگیری مستقیم در بستر آموزش الکترونیکی*

نادر حقانی

استادیار دانشکده زبان‌های خارجی دانشگاه تهران

تاریخ وصول: ۸۴/۱/۲۴

تاریخ تأیید نهایی: ۸۴/۲/۲۵

چکیده

توجه بیش از حد شیوه «دستور- ترجمه» به متون ادبی و تأکید آن بر انتقال و تعمیق مهارت‌های کتبی خواندن و نوشتن، به عنوان مهارت‌های اصلی در آموزش زبان، به تدریج موجبات انتقاد نسبت به این شیوه را فراهم آورد. تحولات قرن بیستم و تأثیر آن بر اهداف آموزش زبان، ضرورت شیوه جدیدی که قابلیت انطباق با نیازهای به روز زبان‌آموزان و تأمین اهداف آموزشی آنان را داشته باشد، الزامی ساخته بود. با استفاده از مطالعات آواشناسی، به عنوان یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی و اولویت مهارت‌های شفاهی شنیدن و صحبت کردن در آموزش زبان، شیوه جدیدی تحت عنوان شیوه «یادگیری مستقیم» ابداع شد. از آنجا که این شیوه تاکنون بیشتر در بستر آموزش سنتی و در کلاس‌های حضوری مورد استفاده قرار گرفته است، در تحقیق حاضر، قابلیت‌های شیوه یادگیری مستقیم و چگونگی استفاده از آن، در دو بستر سنتی و الکترونیکی، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

واژه‌های کلیدی: آموزش زبان، شیوه یادگیری مستقیم، مهارت‌های شفاهی، الگوی صحبت، بستر الکترونیکی.

*مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی «بررسی شیوه‌های آموزش زبان در بستر آموزش الکترونیکی» به شماره ۳۶۳/۴/۱۰۳۷ است که با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه تهران در حال انجام است.

مقدمه

تحولات اواخر قرن نوزدهم میلادی، علاوه بر عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، آموزش همگانی، از جمله آموزش زبان را نیز تحت تأثیر خود قرار داد. با افزایش تبادلات و تعاملات میان جوامع اروپایی و تغییر اهداف و نیازهای آموزشی، شیوه «دستور- ترجمه» که در طول قرن هجدهم و تا اواخر قرن نوزدهم میلادی به عنوان شیوه‌ای مناسب در بسیاری از مراکز آموزش زبان مورد استفاده قرار می‌گرفت، به تدریج با انتقاداتی مواجه شد. به عقیده برخی از متخصصان آموزش زبان، این شیوه به دلیل توجه بیش از اندازه خود به دستور زبان، تأکید بر حفظ کردن واژگان و عدم کارایی در برقراری ارتباط و تعامل گفتاری، دیگر شیوه‌ای مناسب برای آموختن مهارت‌های زبان خارجی محسوب نمی‌شد. عوامل مذکور، در کنار تغییر نگرش زبان‌شناسان نسبت به تعریف زبان، سرانجام ابداع شیوه‌ای جدیدتر و به روزتر تحت عنوان شیوه «یادگیری مستقیم» و جایگزینی آن با شیوه «دستور- ترجمه» را به دنبال داشت. شیوه «یادگیری مستقیم» به سرعت در مدارس و مراکز عالی آموزش زبان گسترش یافت و بعدها خود زمینه‌ساز شکل‌گیری شیوه‌های جدیدتر در آموزش زبان گردید.

در حال حاضر، گسترش اینترنت و متعاقباً تفکر «آموزش نوین حضوری»^۱، متخصصان آموزش زبان را به استفاده از این ابزار، به عنوان بستر و محیطی آموزشی- و نه ابزاری کمک آموزشی- برای انتقال دانش و مهارت‌های زبانی ترغیب کرده است. در مقاله حاضر، ضمن توصیف شیوه یادگیری مستقیم در بستر سنتی و متداول آن، امکان اجرای این شیوه در آموزش نوین حضوری نیز مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

بحث و بررسی

سرآغاز شکل‌گیری شیوه یادگیری مستقیم، مقارن با اواخر قرن نوزدهم میلادی و به تعبیری دقیق‌تر، همزمان با دوران اصلاحات در نظام آموزش زبان است. این اصلاحات از یک سو محصول تحولات و شرایط سیاسی و اقتصادی حاکم بر دهه‌های آخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم و از سوی دیگر حاصل تفکرات و نظرات جدیدی بود که در حوزه آموزش زبان

مطرح شد. تقریباً از دهه ۸۰ قرن نوزدهم میلادی، برخی متخصصان از جمله مارسل Marcel (۱۸۶۷)، سووژر Sauveur (۱۸۷۴)، گن Guin (۱۸۸۰) و ویتور Viëtor (۱۸۸۲) ضمن انتقاد از شیوه دستور- ترجمه، خواستار استفاده از شیوه‌های به روزتر در آموزش زبان شدند. به عقیده آن‌ها، حفظ کردن قواعد دستوری و مجموعه‌ای از واژگان، ترجمه متون ادبی و نگارش به سبک و سیاق ادبی، به دلیل عدم کارایی کامل در برآوردن نیازهای آموزشی مخاطبان، دیگر از نظر زمانی و اقتصادی شیوه مناسبی برای آموزش زبان به نظر نمی‌رسید. ضمن آن‌که متون ادبی و نیز کلماتی که بعضاً در زمره واژگان مهجور و قدیمی زبان قرار می‌گرفتند، به دلیل عدم کاربرد در زبان محاوره و بسیاری از جنبه‌های روزمره زندگی، از جمله روابط اجتماعی و مکاتبات شغلی، اقتصادی و بازرگانی، محتوای مناسبی برای استفاده در آموزش زبان محسوب نمی‌شدند. در این میان، تأسیس مدارس خصوصی و تأکید آن‌ها بر وجود تشابه بین یادگیری زبان خارجی و فراگیری زبان مادری نیز در شکل‌گیری شیوه یادگیری مستقیم بی‌تأثیر نبود.

آموزش مهارت‌های چهارگانه، با تأکید بر استفاده از زبان خارجی در کلاس درس، وجه بارز شیوه یادگیری مستقیم‌اند. در واقع بر خلاف شیوه دستور- ترجمه، که در آن زبان مادری به عنوان واسطه‌ای برای رسیدن به هدف آموزش، یعنی کسب دانش و مهارت‌های زبانی مورد استفاده قرار می‌گیرد، در آموزش به شیوه یادگیری مستقیم، زبان مادری تا حد بسیار زیادی از روند آموزش کنار گذاشته می‌شود و استفاده از آن تنها به مواردی محدود می‌شود که توضیح مطالب و یا قواعد دستوری از طریق زبان خارجی برای زبان‌آموز مشکل باشد. بنابراین، می‌توان گفت، زبان خارجی در این روش نقش زبان ارتباطی را بازی می‌کند و در واقع زبان مشترک بین زبان‌آموزانی است که با زبان مادری مشابه و یا متفاوت، به آموزش زبان خارجی می‌پردازند. با توجه به این مسأله، آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم، در واقع تقلیدی از فراگیری زبان مادری توسط کودک است. به عبارتی بهتر، همان‌طور که کودک در محیط زندگی خود، با گوش دادن به صحبت‌های دیگران و سپس تکرار شنیده‌ها در موقعیت‌های مشابه، به تدریج به فراگیری زبان مادری می‌پردازد، آموزش زبان خارجی نیز در روندی مشابه به وقوع می‌پیوندد.

تشبیه یادگیری زبان خارجی به فراگیری زبان مادری، موجب اولویت مهارت‌های شفاهی

نسبت به مهارت‌های کتبی در شیوه یادگیری مستقیم شده است. به تعبیری دیگر، بر خلاف شیوه دستور-ترجمه که در آن کسب مهارت‌های کتبی خواندن و نوشتن از اهداف یادگیری زبان محسوب می‌شود، در آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم، مهارت‌های شفاهی شنیدن و صحبت کردن در اولویت قرار می‌گیرند، چرا که به قول رولکر زبان‌آموز باید در وهله اول و پیش از پرداختن به حفظ قواعد دستوری و واژگان، همانند یک کودک، دانش زبانی را حین ارتباط با افراد کسب و باز تولید کند. ضمن آن‌که در بدو آموزش، بعد گفتاری زبان و نه شکل نوشتاری آن - باید مدّ نظر قرار گیرد.

توجه به مهارت‌های شفاهی و بعد گفتاری زبان، نتیجه تعریف جدیدی است که طرفداران شیوه یادگیری مستقیم در مورد زبان ارائه داده‌اند. بر این اساس، زبان وسیله برقراری ارتباط گفتاری بین افراد است و به همین جهت، صرف پرداختن به دستور زبان و تأکید بر کسب مهارت‌های خواندن و نوشتن، به معنای یادگیری کامل زبان نیست. علاوه بر این، تحولات مربوط به حوزه زبان‌شناسی و متعاقباً مطرح شدن آواشناسی به عنوان یکی از شاخه‌های این علم، در جهت‌گیری آموزش زبان به سوی زبان محاوره و مهارت‌های شفاهی بی‌تأثیر نبود. تحت تأثیر همین نگرش، ویتور به نقل از نویسر و هون فلد (۱۹۹۳، ص ۳۴) معتقد است که حتی با وجود یادگیری کامل قواعد دستوری و حفظ کردن تعداد زیادی از واژگان، آموزش زبان خارجی میسر نخواهد شد، چرا که زبان مجموعه‌ای از آواهاست و نه حروف الفبا و تا زمانی‌که این امر به درستی درک نشود، صحبت کردن درباره یادگیری صحیح زبان کاری بی‌فایده است.

هر چند که در شیوه یادگیری مستقیم، تأکید بر عدم محوریت دستور در آموزش زبان است، اما این امر به معنای حذف کامل دستور زبان از روند آموزش نیست. اگر در شیوه دستور-ترجمه، دستور زبان به صراحت در ابتدای هر جلسه درس و در قالب قواعد دستوری و همراه با ذکر مثال آموزش داده می‌شود، در شیوه یادگیری مستقیم، دستور زبان در پایان مطالب درسی مورد بحث قرار می‌گیرد و در واقع یادآوری و بیان دستوری مواردی است که زبان‌آموز، در حین آموزش و در بطن متون درسی با آن‌ها مواجه شده است. متونی که برای آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم مورد استفاده قرار می‌گیرند، اغلب به گونه‌ای تدوین و

یا تنظیم می‌شوند که در آن‌ها قاعده دستوری خاصی مورد تأکید قرار می‌گیرد، تا زبان‌آموز به هنگام خواندن متن، آن را درک و استخراج کند. توضیح قواعد دستوری بر خلاف شیوه دستور- ترجمه به زبان خارجی است و مثال‌های مربوط به هر قاعده دستوری نیز صرفاً به زبان خارجی و بدون بهره‌گیری از ترجمه آن‌ها به زبان مادری ارائه می‌شود. عدم مقایسه ساختار زبان خارجی با ساختار زبان مادری زبان‌آموزان، از دیگر تفاوت‌های موجود میان آموزش دستور زبان به شیوه یادگیری مستقیم با شیوه دستور- ترجمه است، به عبارتی بهتر زبان‌آموزان باید در شیوه یادگیری مستقیم، بدون اتکا به ساختار زبان مادری، به نوعی احساس زبانی در خصوص نظام زبان خارجی دست یابند.

از آنجا که ایجاد و تقویت مهارت‌های شفاهی، از مهمترین اهداف آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم محسوب می‌شود، گوش دادن به صحبت‌های معلم، تقلید از نحوه صحبت کردن وی و همچنین تکرار مطالب آموخته شده توسط زبان‌آموز، از اهمیت زیادی برخوردار است. بر این اساس، معلم در واقع نقش «الگوی صحبت» را ایفا می‌کند و زبان‌آموز برای درک و یادگیری صحیح زبان و بلاخص تلفظ آواها و رعایت آهنگ جملات، ملزم به تقلید زبانی از وی است. تقلید زبانی از معلم، قدمتی بسیار طولانی‌تر از زمان ابداع شیوه یادگیری مستقیم به شکل امروزی و نظری آن دارد. نوینر و هون فلد (۱۹۹۳، ص ۳۷) در نقل قولی از آشام Ascham به سال ۱۵۷۰ میلادی چنین عنوان کرده‌اند که فراگیری زبان مادری و یادگیری زبان خارجی، هر دو از طریق تقلید زبانی صورت می‌گیرد. در واقع زبان‌آموز تا زمانی که به صحبت‌های دیگران گوش ندهد، قادر به صحبت کردن نیز نخواهد بود. بدین ترتیب، صحبت کردن مستلزم گوش دادن به صحبت‌های دیگران و کسب مهارت شنیدن است. رولکر نیز آموزش آواها را یکی از دو رکن اساسی در آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم می‌داند.

با توجه به تأکید شیوه یادگیری مستقیم بر تلفظ صحیح واژه‌ها، نوینر و هون فلد (۱۹۹۳، صص ۳۷-۳۸) دو روش را برای آموزش آواها به زبان‌آموزان پیشنهاد کرده‌اند. روش اول که ساده‌ترین روش برای یادگیری شیوه تلفظ آواها در زبان خارجی به شمار می‌رود، همان روش تقلید از معلم است. روش دوم به آموزش آواها از بعد زبان‌شناختی اختصاص دارد. در این روش زبان‌آموزان با انواع آواها از نظر جایگاه تولید، به عنوان مثال آواهای سخت کامی، نرم

کامی، حلقی، نحوه تولید از قبیل سایشی، دمشی، کناری و وضعیت تارهای صوتی به هنگام تولید آواهای واکدار و بی‌واک آشنا می‌شوند. تقلید از نحوه تکلم گویشوران زبان خارجی به هنگام صحبت کردن به زبان مادری زبان‌آموزان نیز از جمله موارد مؤثر در یادگیری زبان خارجی به شمار می‌رود. به عنوان مثال زبان‌آموزان فرانسوی که مشغول یادگیری زبان آلمانی‌اند، به عمد سعی می‌کنند زبان فرانسه را مانند یک آلمانی زبان تکلم کنند. با توجه به این‌که نحوه تلفظ آواها و به خصوص آهنگ جملاتی که یک آلمانی زبان به هنگام صحبت به زبان فرانسه تولید می‌کند، ناخودآگاه به سمت زبان مادری گرایش دارد، تقلید از نحوه تکلم وی توسط زبان‌آموزان فرانسوی موجب آشنایی بیشتر آن‌ها با آهنگ جملات در زبان آلمانی می‌شود.

به دلیل اهمیت زبان محاوره در آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم، معمولاً در انتخاب و یا تدوین مطالب درسی از موضوعاتی استفاده می‌شود که در ارتباط با زندگی روزمره زبان‌آموزان قرار دارد. در واقع هدف معلمان از انتخاب چنین موضوعاتی، آشنایی زبان‌آموزان با زبان محاوره و کاربرد آن در موقعیت‌های مختلف، از جمله مراجعه به بانک، اجاره خانه، مسافرت با هواپیما و قطار و یا خرید از فروشگاه‌ها است. به همین منظور نیز متون مختلفی در ارتباط با موضوعاتی از قبیل موارد فوق‌الذکر توسط متخصصان آموزش زبان تدوین می‌شود. با توجه به اهمیت جملات کوتاه و ساده به عنوان رکن دوم آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم، متون مورد استفاده عموماً از ساختار ساده‌ای برخوردارند. زبان‌آموزان با حفظ کردن این جملات به عنوان جملات پایه، به برقراری ارتباط با سایر زبان‌آموزان و یا گویشوران زبان خارجی می‌پردازند. شایان ذکر است، با ورود کاربردشناسی به عرصه آموزش زبان در دهه‌های بعد، استفاده از متون ساختگی جای خود را به متون واقعی داد.

صرف نظر از آموزش آواها، انتقال معانی و مفاهیم واژگان نیز در شیوه آموزش مستقیم بر مبنای روش‌های مختلفی صورت می‌گیرد. نوینر و هونفلد (۱۹۹۳، صص ۳۸-۳۹) سه روش مختلف را برای انتقال معانی واژگان به زبان‌آموزان برشمرده‌اند. این سه روش عبارتند از: اشاره و ذکر نام^۱، توضیح^۲ و توصیف در قالب متن^۳.

1- Zeigen und Benennen

2- Definition

3- Aus dem Zusammenhang heraus erklären

روش اشاره و ذکر نام، مبتنی بر انجام پرسش و پاسخ در خصوص اشیاء مورد نظر است. در این حالت، معلم با اشاره به اشیاء مختلف موجود در محیط کلاس و یا اشکال و تصاویر آنها، سؤالاتی درباره «چه چیزی» و «چه کسی» را مطرح می‌کند و سپس خود به پرسش مطرح شده پاسخ می‌دهد. از آنجا که در این حالت، دو حس بینایی و شنوایی زبان‌آموزان به طور همزمان تحریک می‌شوند، انتقال مفاهیم به آنها سریع‌تر صورت می‌گیرد. روش اشاره و ذکر نام، تنها برای نامیدن اشیاء به کار نمی‌رود، به طوری که آموزش رنگ‌ها، افعال و حتی صفات نیز از این طریق امکان‌پذیرند. به عنوان مثال، معلم با مقایسه دو شیء مختلف، صفاتی از قبیل «بزرگ و کوچک» و «بلند و کوتاه» را آموزش می‌دهد. همچنین زبان‌آموزان با مشاهده حرکات معلم، افعالی نظیر راه رفتن، نشستن، بستن و بازکردن در و پنجره و غیره را یاد می‌گیرند.

روش دوم یعنی توضیح، مبتنی بر روش فرهنگ‌های لغت یک زبانه است. در این حالت معلم یک واژه خاص را به زبان خارجی شرح می‌دهد. بزرگ‌ترین مشکل در استفاده از این روش، عدم به کارگیری حس بینایی زبان‌آموزان و همچنین استفاده از واژگان جدید برای توضیح یک واژه است، به طوری که زبان‌آموزان به هنگام یادگیری یک واژه، با یک و یا چند واژه ناآشنای دیگر نیز روبه‌رو می‌شوند که این خود بر دشواری انتقال معنا و محتوای واژه مورد نظر می‌افزاید. معمولاً استفاده از واژه‌های مترادف و متضاد- البته در صورتی که زبان‌آموز معنای یکی از آنها را بداند- از جمله روش‌های مناسب برای توضیح یک واژه جدید محسوب می‌شود. در روش توصیف، معنای یک واژه در قالب مثال بیان می‌شود. در این حالت زبان‌آموز با تجسم مثال در ذهن خود، معنای واژه را از بطن متن درک می‌کند. به منظور تجسم بهتر معنا، گاهی از ابزارهای دیداری، یعنی اشکال و تصاویر مرتبط با واژه نیز استفاده می‌شود. با توجه به آنچه گفته شد، شیوه یادگیری مستقیم بر سه اصل کلی استوار است که به ترتیب عبارتند از: تقلید از الگوی صحبت، تداعی محیط زبان خارجی و برقراری ارتباط گفتاری.

سه اصل مذکور همواره و به اشکال مختلف، در دیگر شیوه‌های آموزش زبان که در پی شیوه یادگیری مستقیم ابداع شده‌اند، نمود یافته‌اند. به عنوان مثال، اساس استفاده از ابزارهای

کمک آموزشی نظیر نوارهای صوتی و تصویری در شیوه‌های شنیداری و سپس شنیداری— دیداری، فراهم آوردن امکان تقلید زبان‌آموزان از شیوه گفتار و رفتار معلم، به عنوان الگو و مدل صحبت است. اصل دوم یعنی تداعی محیط زبان خارجی، متخصصان آموزش زبان را به فکر استفاده از موضوعات مرتبط با زندگی روزمره انداخت. هدف از این موضوعات نیز در واقع ایجاد موقعیت‌هایی شبیه به محیط زبان خارجی و آشنایی زبان‌آموزان با واژگان مربوط به هر موقعیت است. در حال حاضر با ورود نوار، سی دی و متعاقباً ابزارهای چندرسانه‌ای به عرصه آموزش زبان، امکان ارائه صوتی و همچنین نمایش تصویری مرتبط با هر موضوع نیز فراهم شده است. اصل برقراری ارتباط گفتاری نیز بعدها طرح شیوه جدیدی در آموزش زبان تحت عنوان شیوه ارتباطی را به دنبال داشت، با این تفاوت که در شیوه ارتباطی، تعامل زبانی مستقیم بین معلم و زبان‌آموز، جای خود را به برقراری ارتباط زبانی میان زبان‌آموزان داده است. شایان ذکر است که شیوه ارتباطی از سوی برخی متخصصان آموزش زبان، صرفاً به عنوان یک نظر و نه شیوه آموزشی، پذیرفته شده است.

با در نظر گرفتن نحوه آموزش زبان در شیوه یادگیری مستقیم، مهم‌ترین مشخصه‌های این شیوه به طور خلاصه عبارتند از:

عدم استفاده از زبان مادری در روند آموزش،

ارتباط مستقیم و دوطرفه معلم و متعلم،

تکلم معلم با سرعتی آرام‌تر و وضوحی بیشتر نسبت به یک گفتگوی عادی دو هم‌زبان

تقدم مهارت‌های شفاهی بر مهارت‌های کتبی،

بیان قواعد دستوری پس از آشنایی زبان‌آموز با کاربرد آن‌ها،

عدم کاربرد ترجمه،

انتقال مفاهیم و معانی از طریق به کارگیری همزمان حواس بینایی و شنوایی.

از آنجا که ایجاد و گسترش مهارت‌های شنیدن و صحبت کردن، از جمله مهم‌ترین اهداف آموزش زبان در شیوه یادگیری مستقیم محسوب می‌شود، تمریناتی نیز که در این شیوه مورد استفاده قرار می‌گیرند، بیشتر در زمینه ایجاد و تقویت همین مهارت‌هايند. برخی از تمرینات مورد استفاده در شیوه یادگیری مستقیم به نقل از لاورینچ و اسلامانیک (۲۰۰۳، ص

۱۳) عبارتند از:

- پرسش و پاسخ بین معلم و زبان آموزان،
- تقلید زبان آموزان از گفته‌های معلم به منظور تمرین صحبت،
- تکرار دیالوگ‌ها،
- بیان شفاهی داستان،
- حفظ کردن شعر و سرود و ...،
- پر کردن جاهای خالی و تکمیل عبارات،
- دیکته.

انجام تمریناتی از قبیل پر کردن جاهای خالی و تکمیل عبارات و همچنین دیکته، نشان‌دهنده توجه شیوه یادگیری مستقیم به مهارت نوشتن و نیز تمرین دستور زبان به عنوان اهداف فرعی آموزش زبان است.

از بعد تربیتی، آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم تا حدی متعلم‌محور می‌باشد. دلیل این امر توجه ویژه‌ای است که دست‌اندرکاران آموزش زبان، تحت تأثیر شرایط حاکم بر اوایل قرن بیستم نسبت به خلاقیت‌های متعلم داشته‌اند. لزوم پرورش متخصصانی فعال و دارای قوه ابتکار، طرفداران اصلاحات در نظام آموزش زبان را به فکر ابداع شیوه‌ای نو انداخت که در آن علاوه بر استقلال نسبی متعلم، تحول علمی و فکری وی نیز مورد تأکید قرار می‌گرفت. بر این اساس، در شیوه یادگیری مستقیم، زبان‌آموز دیگر مانند شیوه دستور-ترجمه، شخصیتی منفعل و فاقد دانش (ر.ک. حقانی، ۱۳۸۳ الف، ص ۱۱۲) و یا ظرفی تهی که مستلزم پر شدن از معلومات و دانش معلم است (نویسن و هون فلد، ۱۹۹۳، ص ۶۱)، تلقی نمی‌شود. همچنین معلم نه تنها از موضع بالا و به عنوان یگانه شخصیت انتقال‌دهنده دانش به متعلمان رفتار نمی‌کند، بلکه آن‌ها را در روند آموزش نیز یاری می‌دهد. انجام کار گروهی توسط زبان‌آموزان و تشویق و ترغیب آن‌ها در روند یادگیری، به جای رفع صرف اشتباهات دستوری، از دیگر ابعاد تربیتی در آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم محسوب می‌شود.

بستر الکترونیکی

به کارگیری شیوه‌های آموزش زبان در بستر الکترونیکی و به تعبیری دقیق‌تر آموزش زبان خارجی در قالب آموزش نوین حضوری، از جمله مباحثی است که امروزه مورد توجه علاقه‌مندان و دست‌اندرکاران حوزه آموزش زبان قرار گرفته است. در حال حاضر وجود امکانات چندرسانه‌ای (متنی، صوتی و تصویری) در بستر اینترنت، امکان دستیابی به متون به روز و کاربردی و همچنین سهولت در برقراری ارتباط جمعی، آموزش زبان به شیوه‌های گوناگون را در محیطی کاملاً مجازی محقق ساخته است.

توجه به مشخصه‌ها و قابلیت‌های شیوه یادگیری مستقیم و مقایسه آن با سایر شیوه‌های آموزش زبان، از جمله شیوه دستور-ترجمه، چگونگی استفاده از این شیوه در بستر الکترونیکی را بهتر نمایان می‌سازد. جدول شماره ۱ تفاوت‌های کلی بین شیوه یادگیری مستقیم و شیوه دستور-ترجمه را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱

شیوه	هدف	تعریف زبان	مهارت‌های چهارگانه	زبان آموزش	مخاطب
دستور-ترجمه	یادگیری قواعد دستوری	سیستم قاعده‌مند	خواندن و نوشتن	زبان مادری	همگن
یادگیری مستقیم	کسب احساس زبانی	وسیله ارتباطی	شنیدن و صحبت کردن	زبان خارجی	همگن/اهمگن

با توجه به سه اصل کلی در شیوه یادگیری مستقیم، یعنی تقلید از الگوی صحبت، تداعی محیط زبان خارجی و همچنین برقراری ارتباط گفتاری، قابلیت‌های بستر الکترونیکی در تحقق این سه اصل، به شرح زیر است:

از آنجا که تقلید زبانی و تکلم به زبان خارجی، از اصول اولیه آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم به شمار می‌رود، وجود امکانات صوتی و تصویری در اینترنت بستر مناسبی را برای تقلید زبان‌آموزان از معلم و به تعبیری الگوی صحبت فراهم آورده است. زبان‌آموزان با شرکت در محیط‌های آموزش نوین حضوری و گوش دادن به صحبت‌های معلم، علاوه بر آموزش نحوه صحیح تلفظ آواها و ادای کلمات و جملات به زبان خارجی، به تکرار مطالب،

گفت‌وگو با معلم و پاسخ به سؤالات احتمالی وی می‌پردازند. دیالوگ‌های صوتی موجود در اینترنت و امکان پخش آن‌ها توسط زبان‌آموزان نیز در تعمیق مهارت شنیدن در زبان‌آموزان تأثیر به‌سزایی دارد. از آنجا که آموزش در محیط مجازی اینترنت، جز در مواردی خاص، دارای محدودیت زمانی نیست، زبان‌آموزان می‌توانند بر خلاف کلاس‌های سنتی، تا یادگیری کامل و صحیح آواها، به تکرار پخش مطالب بپردازند. از دیگر مزایای استفاده از اینترنت در شیوه یادگیری مستقیم، امکان استفاده از گویشوران زبان خارجی به عنوان الگوی زبانی است. حال آن‌که استفاده از معلمان خارجی در آموزش سنتی غالباً به دلایل مختلف از جمله هزینه‌های مربوط به آن، توجیه‌پذیر نیست.

با توجه به این‌که آشنایی زبان‌آموزان با واژگان مورد استفاده در مکالمات روزمره، از بایسته‌های آموزش زبان به شیوه یادگیری مستقیم است، مراجعه زبان‌آموزان به سایت‌های متنوع در اینترنت به عنوان مثال سایت‌های معرفی شهرها که اغلب جنبه گردشگری دارند و حتی سایت‌های مربوط به بانک‌ها، فرودگاه‌ها و یا راه آهن، موجب افزایش دانش زبانی در حوزه واژگان روزمره و به روز می‌شود. ضمن آن‌که رجوع زبان‌آموزان به سایت‌های آموزشی، موضوعات مختلفی را برای برقراری ارتباط گفتاری بین زبان‌آموزان و در نتیجه تقویت مهارت صحبت کردن به دست می‌دهد.

علاوه بر ساعات درس که معلم و زبان‌آموز به‌طور همزمان و زنده به ارتباط با یکدیگر می‌پردازند، وجود ابزارهای برقراری ارتباط جمعی نظیر چت، امکان برقراری ارتباط صوتی و تصویری بین طرفین را در خارج از ساعات درس فراهم کرده است. برقراری ارتباط زبان‌آموزان با گویشوران زبان خارجی بدون نیاز به حضور آن‌ها در یک محیط فیزیکی، یکی دیگر از مزایای استفاده از بستر اینترنت در آموزش زبان محسوب می‌شود. در این حالت، علاوه بر این‌که زبان‌آموز خود را در محیط زبان خارجی احساس می‌کند، به دلیل تعامل زبانی با گویشوران زبان خارجی شیوه صحبت کردن و تلفظ واژگان را نیز بهتر یاد می‌گیرد.

جدول شماره ۲ که برگرفته از جدول قابلیت‌های بستر الکترونیکی در آموزش زبان است (ر.ک حقانی، ۱۳۸۳ ب، ص ۴۷)، تفاوت‌های به‌کارگیری شیوه یادگیری مستقیم در آموزش زبان را از منظر چهار فاکتور دانش، نظارت، آموزش و نگرش نشان می‌دهد:

جدول شماره ۲

فاکتور: دانش (محتوا)		
o-Learning	c-Learning	نوع آموزش پارامتر
تقسیم‌شده - جزئی	یکجا- کلی	اندازه
(تقریباً) نامحدود - تقریباً وابسته	محدود- وابسته	گسترش
از معلم و محیط دیجیتالی به متعلم	از معلم به متعلم	انتقال
فاکتور: نظارت		
تقریباً نامحدود	بسیار محدود	ردگیری
آزمون محور/ نامحدود	آزمون محور - محدود	سنجش
فاکتور: آموزش		
دارای دانش متغیر، نیازمند تعمیق	(بیشتر) فاقد دانش	متعلم
حضور، درخواستی، جزء به جزء	حضور، (اکثراً) یکجا	ارائه
باز (تعریف‌شده) و متغیر	بسته	محیط
فاکتور: نگرش		
نزد متعلم (بر اساس طرح درس)	نزد معلم	مسئولیت
نامحدود	بسیار محدود	دسترسی

همانگونه که از جدول شماره ۲ برمی‌آید، مطالب درسی که توسط معلم و از طریق محیط دیجیتالی در اختیار زبان‌آموزان قرار می‌گیرد (پارامتر انتقال)، به صورت مدولار و تقسیم شده است (پارامتر اندازه). از مزایای ارائه درس به صورت مدولار، امکان انطباق محتوای درس با سطح معلومات و نیاز هر یک از زبان‌آموزان فراهم شده، چرا که در این حالت زبان‌آموزان برخلاف کلاس‌های سنتی در یک مکان مشترک حضور ندارند. علاوه بر این، ارجاع زبان‌آموزان به سایت‌های آموزش زبان و نیز سایت‌های اطلاع‌رسانی، بعد موضوعی و محتوایی درس را گسترده ساخته است (پارامتر گسترش). لازم به ذکر است که پارامتر گسترش، زمانی

در معنای واقعی خود تحقق می‌یابد، که استفاده از سایت‌های مذکور با هدف آموزشی و در راستای موضوعات درسی صورت پذیرد.

از بعد نظارت، نرم‌افزارهای موجود در محیط آموزش نوین حضوری، امکان ثبت تعداد دفعات مراجعه هر یک از زبان‌آموزان به محیط آموزشی و در نتیجه کنترل تقریباً نامحدود فعالیت‌های آن‌ها را در طول آموزش فراهم آورده است (پارامتر ردگیری). همچنین وجود نرم‌افزارهای آموزش و سنجش آوا، امکان ارزیابی نامحدود زبان‌آموز از شیوه تلفظ آواها و اصلاح اشتباهات احتمالی خود را به دست داده است (پارامتر سنجش).

با توجه به این‌که در شیوه یادگیری مستقیم، برخلاف شیوه دستور-ترجمه، زبان‌آموزان از دانش زبانی یکسانی برخوردار نیستند و به عبارتی، گروهی ناهمگن را تشکیل می‌دهند، آموزش نوین حضوری امکان مناسبی را جهت آموزش مطالب درسی، منطبق با سطح معلومات هر یک از زبان‌آموزان فراهم آورده است (پارامتر متعلم). طبعاً در این حالت سطح مطالب درسی نیز متناسب با معلومات زبان‌آموزان تنظیم می‌شود (پارامتر ارائه).

امکان حضور زبان‌آموزان در سایت‌های مختلف که در ارتباط موضوعی با محتوای درس قرار دارند، فضای آموزش را باز و متغیر ساخته است (پارامتر محیط). همچنین از آن‌جا که زبان‌آموزان از دیدگاه تربیتی شیوه یادگیری مستقیم، افرادی فعال و دارای قوه ابتکار تلقی می‌شوند، پارامتر مسئولیت و به تعبیری میزان حضور در محیط آموزشی و همچنین مشارکت در فعالیت‌های آموزشی نزد متعلم می‌باشد. ضمن آن‌که پارامتر دسترسی به منابع درسی و سایر منابع مرتبط با موضوع درس نیز، به دلیل ویژگی خاص اینترنت، نامحدود است.

نتیجه‌گیری

تسلط به زبان، در تمامی ابعاد آن، از اهداف مشخص آموزش زبان به شیوه‌های مختلف است. در شیوه یادگیری مستقیم، برخلاف شیوه دستور-ترجمه که بیشتر بر انتقال مهارت‌های کتبی زبان تکیه دارد، ایجاد و تعمیق مهارت‌های شفاهی گفتاری و شنیداری در اولویت قرار می‌گیرد. مقایسه شیوه یادگیری مستقیم در بستر سنتی و بستر الکترونیکی نشان می‌دهد که محیط آموزش نوین حضوری به واسطه برخورداری از قابلیت‌های موجود در بستر

الکترونیکی، شرایط بهتری را برای تحقق محورهای «تقلید از الگوی صحبت»، «تداعی محیط زبان خارجی» و «برقراری ارتباط گفتاری» فراهم آورده است.

منابع

- ۱- حقانی، نادر، «روش دستور- ترجمه در بستر آموزش الکترونیکی»، *فصلنامه پژوهش زبان‌های خارجی*، ۲۲، تهران، ۱۳۸۳ الف.
- ۲- _____، «قابلیت‌های بستر الکترونیکی در آموزش زبان»، *فصلنامه پژوهش زبان‌های خارجی*، ۱۸، تهران، ۱۳۸۳ ب.
- 3- Henrici, G., *Kleine Geschichte der Fremdsprachenlehr- und lernmethoden*, www.france-mail-forum.de/material/5Methode.html, (s.a.)
- 4- Lauritsch, J./Slamanig, A., *Methoden im Wandel der Zeit*, <http://homepage.univie.ac.at/klaus-boerge.boeckmann/web/v/neuemedien/ArbeitLauritschSlamanig.doc>, 2003.
- 5- Neuner, G./Hunfeld, H., *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts, Eine Einführung*, Berlin, Langenscheidt, 1993.
- 6- Rülcker, T., *Die direkte Methode*, www.france-mail-forum.de/material/2Geschichte.html